

UKAZOVATEL . . .

I. POVAHA.

PŘEDMLUVA :

z lásky k jazyku poznati výšku národa	5
knize ubráno polemického rázu	6

ÚVOD

nová doba — příprava	7
revise povahy německé, české	8
známe se?	9

ŘEČ A POVAHA

řeč svědkem povahy	10
řeč pestrá — povaha čilá	11
přístupná, prostupná, výstřední	12

ČLOVĚK A—B

individuum — zoon politikou	13
mostek, rozcestí povah	14

POVAHA ČESKÁ

družina, osobnost, člověk	15
vynikati, lišiti se, muž a žena	16
čit, všimati si, nenávisť, blížiti	17

PROHYBÁ SE MOSTEK

cit náladový, vrtkavý	18
kolísá poměr člověka k člověku	19
podobnost a protiva; odrodilství	20

VEŘEJNÝ ŽIVOT — ZA STARA

klid, stagnace — nespokojenost — výbuch	21
spoléhavost na jiné, nepočítavost	22
polský pořádek v Čechách	23

NÁBOŽENSKÝ ŽIVOT

česká zbožnost vždy více citová	24
česká reformace — náboženské plus	25
z citové horlivosti citový výbuch	26
Čeští bratří . . . citovost, nemyšlení	27

ČESKÁ POVAHA DNES

mysl v rodině těšovaná	28
přílínavost a opaky	29
překážka rozvrstvení	30
ochotná služebnost vyčerpává se	31

VTIPY A ŽERTY

mysl čilá — vtipná; málo smyslu pro vážnost 32

POSMĚŠKY A NADÁVKY

slova nabývají posměšného významu 33

čilá vnímavost ráda pozoruje chyby druhých . 34

DĚTSKÁ ŘEČ

čeština má vyvinutou řeč dětskou 35

náchylná k mazlivosti — nerozeznává 36

vyplývá se vážná soudržnost 37

ČEST — OBLÍBENOST

plývá se „pán“; pan otrapa 38

oblíbenost — mazlivost; ironie 39

HUMOR

v humoreskách nižší brak řeči 40

lichá důvěrnost, zahazování slov 41

EUFEMISMY

lid má pravé měřítko; lichá slušnost 42

městská a papírová 43

opaky 44

VEŘEJNÝ ŽIVOT

lepkavost, pospolitost v malém 45

stranictví zaslepené 46

politice chybí kázeň, rozvaha, vytrvalost . . . 47

VĚDA

sklon k mysticismu, za autoritou slepo 48

zaujatost, „zázračné dítě“ 49

dle německých vzorů — za různých poměrů . 50

osobní nad věcné 51

UMĚNÍ

slovanská duše květnatá 52

realismus: sebe ponižít 53

ÚCTA K JAZYKU

malicherná povaha ráda si pohrává 54

vážnost neobstojí při pohodlí 55

MUŽNOST

potřebná míra samostatnosti 56

byli Čechové bojovní? 57

„malá dušička“; sv. Václav — světec muž . . 58

DEMOKRATICKÁ POVAHA

družná povaha — závislá	59
v řeči hledá se „extra“	60

KRAJNOSTI

v dobrém se nedbá zdravé míry	61
libuje si v krisích	62

SPISOVNÝ JAZYK

německý z nejlepšího nářečí; kompromisy	63
u nás se tenčí na pražské	64

NÁŘEČÍ

venkov — tvůrce řeči	65
právo nářečí	66

PSANÉ A MLUVENÉ

psané se vzdaluje živé řeči	67
je to v lidské povaze	68
zvláště u nás	69

KAŽDÝ SVĚ

řeč, průpovědi	70
lid bývá šetrný ve svých příslovích	71
řeč dle povahy kraje	72

ČISTOTA ŘEČI

čistota v kroji, řeči, sváteční	73
jorgeltník, frajer, „nóbl“	74

SEBEKÁZEŇ

lid své chyby tušil, znal	75
káral	76
káže to rozum, mužnost	77
královské povahy	78

II. MLUVNICE.

ÚVOD

Nechut ke mluvnici	79
------------------------------	----

MLUVNICE ŽIVÉHO JAZYKA

skládána dle mluvnic mrtvého jazyka	80
mistr mluvnický	81
posilovati vrozený cit	82

ŘEČ — UMĚLECKÉ DÍLO

člověk ve své řeči umělec	83
umělecká čest — v řeči	84
Hus, Blahoslav, bible Kralická	85

ZVUČNOST ŘEČI

výroba hlásek: u o a e i	86
nástroj, barva	87
němčina jednozvuká	88
má se znáti ten rozdíl	89

ŠKODNÉ VLIVY

česká povaha náchylná k různostem	90
čeština vydaná cizotě	91
bledla a šedla	92

ČEŠTINA BLEDNE

Lubuša — Libuše, duša — e	93
tlačí se do řeči slova na a	94
obecná přepravena — což vlastní?	95
Galilea, Mantua, Padua — idea	96
Bystřica, Kustoza	97

LA

rozdíl v mluveném l	98
v mluvnici se drží	99
měkké l	100
tvrdé l	101
Aneša, Eliša — Aneška, Eliška	102

SAMOHLÁSKY SE ÚŽÍ

a—e, e—i, a—i	103
u—i, a—e—i	104
náhradou si šíří	105

SOUHLÁSKY SE OSTRĚÍ

g—h, g—k	106
c—f, šč—šť, št—šť	107
různé p v pet—pět	108

ZBYSTŘITI SLUCH A CIT

samohláska blana	109
souhláska šíp	110
souhlásky spřežné	111
živá pozornost	112

MLUVNICE GEBAUROVA

mnoho vědy, málo citu	113
dopporoučí jmouti m. jati	114

TŘI-LISTY Z NÍ

Libuše starší než Libuša?	115
ironie: Libussa	116

panoše starší než panoš?	117
tak chudého sklonění už ve stč.	118
tvůrce stč. tvořec	119
Rais, Alois . . . gen. Raise	120
což Fuchs, Weiss . . . ?	121
pravý vzor: kos gen. kosa vok. kose	122

VYŠŠÍ ROZHLED

vývoj jazyka: v horší či v lepší?	123
mluvnice neodpovídá	124
prosté cesty zastřeny	125

ŠIRŠÍ PODSTATĚ

širších tvarů dbáti ve jméně	126
i ve slovese	127

ZPĚT K SOBĚ

východní nářečí mají mnoho živice	128
proč by „pokrok“ jen v horší?	129

MLUVNICE A POLITIKA

v české politice chybívá úměr	130
v mluvnici Gebaurové též	131

MOSTEK U ZIK. WINTRA

400 let — nyní; táhlo, tvrzení, rabuša	132
na bok, znak, bečka, zlá cesta, hrubý	133
pěkný, na poskoce, dávno, nač	134
pršel sníh, nadál se, sebral se	135
Morava „vědecky“ roztrásněna	136

PŘÍZVUK NA PŘEDLOŽCE

není jistoty a jednoty	137
Proč přízvuk na předložce?	138
Kdy zůstává na slově?	139
důraz, distinkce, výslovnost	140
nezvučnosti ze souhlásek	141
zbytečná vokalisace	142

PŘILÍNAVOST

souhláska přilíná k samohlásce	143
Ize, řku, luu, rtu jen po samohlásce	144

DĚLKY ZBYTEČNÉ A CHYBNÉ

čeština mnohem více délek	145
odkud se vzaly?	146
úžením, přízvukem	147
dle němčiny, latiny	148
rozdílovací: vada — váda	149

DĚLKY PŘESTÁVAJÍ

Zik. Winter obojetný	150
Palacký, Tomek, Kosina, Gebauer	151

ZBYTEČNÉ KLIKYHÁKY

dělají se pro jistotu do zásoby	152
pak to vypadá jako na hřbitově	153
kliky na koncovkách	154
iček, ička, čička	155

Ř

nepěkná hláska z nedbalé výslovnosti	156
vyhybá se jí v řeči	157
zbytečné drsnosti	158

OVA—OVÁ? OVÉ

Gebauer vypustil rozdíl ova — ová	159
porušeno vědomí	160
Gebauer pouští se svého pravidla	161
ové kdy na místě, kdy ne	162

III. BRUS.

ÚVOD

brusiči v povržení; sami vinni	163
hlavní chyba naší doby: nedostatek citu	164

JMÉNO A VĚC

jmenem věc přesně omezená, subjektivní	165
cizí tropy opatrně převádět	166

MECHANISM V JAZYKU

z jazyka stroj, cizí tuk	167
věcný mechanism	168
neživotné — životné, osoba nástrojem	169
nepoměr, žvast, ovčí bekot	170

SLÁBNE VÝZNAM SLOV

několik slov místo jednoho	172
pokročiti vpřed, jen pouze	173
šedý, šedivý, sivý	174
k vůli, do Boha, pochovati	175
dnešního dne, napadaly mu nápady	176
původní zase nazpět vráceno	177
opak: neshody — vůz vychází	178
zdá se pravděpodobno	179
nebezpečné sousedství	180

SLOVA RYCHLE VŠEDNÍ

huba, dostati, vousisko, chlapčisko	181
jakmile, vzácný, bohatý, čeliti	182
ojedinělý, opěsalý, ovdovělý	183

HYNOU SLOVA

roh — kout, těsný, tlustý — silný	184
sporý, šumný, cop, pytel	185
kousavé vtipy, očadlý, osmahlý	186
třásniti, hoditi, skočiti, mohu — smim	187
opověděti se, pustit, dlouho — dávno	188
dočívati z Moravy věci slušné	189

JEMNĚJI ROZLIŠOVATI

starobylost skrovný, horní, vrchní	190
nahý — holý, celý — všecek	191
který — jenž	192
něco — cosi; prý — měl	193
ujal, pamatuje, dluží se	194
obléká — obouvá; krájí — řeže; seče — seká .	195
zde — tam; aneb — či; ale — leč	196

DÁTI — NECHATI

dáti znamená činnost	197
nechatí znamená nečinnost, trpnost	198
nedej zahynouti	199
nedej jiskře uhlem býti	200

PÁDY PŘESKAKUJÍ

nomin. z gen. z lok.	201
Pecha, Kužela, Šmida	202
kapitula, Otto—y, Kladiva	203
Kocura, tvůrce, panoše	204
Nezamyslice, Tomšů, bratrův	205

ZMRZUJE SE PŘESNOST

bratří, lodí, Hora Kutna	206
v domě pana Vejvary; sudí, purkrabí	207
čekání — čekaná; ssebou; tři kilo — tři deko .	208

FEMINISACE

slovanská jména měst mužská	209
ten Boleslav — ta Boleslava	210
Paříž, Pešt, Dunaj (ten)	211
cizí jména v češtině mužská	212

KRÁTCE

jazyk: zkrátka, dobře	213
---------------------------------	-----

KRÁTCE JMENEM

ký div, chrtán, vstříc	214
předpony zbytečné; kraj — pokraj	215
koncovky; francouzština	216
zavazadlo; ící — ivší	217
ohledně; v příčině; šmatrka	218

KRÁTCE SLOVESEM

zbytečná vokalisace: otevírá se	219
prosté tvary: proměňoval spr. měnil se	220
předpony zbytečné: čekám — očekávám	221
rozpoznati, zaopatřiti	222

KRÁTCE VĚTOU

vycpávky zbytečné	223
tře si své čelo; tentuje, esuje se	224
rozvláčná přesnost: naháněl mu (pocit) strachu	225
zlaté vážky; zahřmělo mu	226

SLOH

přesná myšlenka, prosté slovo	227
rozbředlost, strmé skupiny	228
povídavost, nejasnost	229
sloh: biblický, historický a j.	230
sloh: básnický u Slovanů	231

GERMANISMY

Nevše podobné hned cizí	232
germanism: hrubý, mírnější	233
domáci — všední; různé	234
čeština voní, zvadlá, čpí	235
pět a dvacet — dvacet pět	236

SUBSTANTISOVANÝ SLOH

zkornatělé sloveso	237
raději infinitivem, přičestím, větou	238

SPECIFIKACE

místo obecného — určité	239
zmocniti se, užívati, udánlivě	240
podstatné, přídavné, příslovce	241
jde o něco, jitrnice — jatrnice	242

JEDNO ZA DVĚ

nechal padnouti — upustil	243
není pro něho — mu pomoci	244
opak: hraje housle — na housle	245

DODATKY

Podstatné: rod, číslo	246
jsou veselé myslí	247
sklonění: na dvorech, v koších	248
instrumentálová manie	249
koncovky jasné, nejasné	250
složeniny, větší volnosti potřeba	251
Přídavné: šmejd, móda	252
výrok. koncovka určitá — neurčitá	253
Číslovka — druhová	254
Zájmeno — co je „to“ Bůh	255
kdo — čím, nikdo — ničím	256
gnothi seuton — poznej se sám	257
jsem s to; ten host (zminěný, známý)	258
Sloveso: opětovací; shoda děje	259
činné tvary místo trpných	260
iti (přech.) — eti (nepřech.)	261
iti (přech.) — outi (nepřech.), řeč byla slyšeti	262
káva je pražit; indik. místo konj.	263
ať; aniž by; dal by Bůh	264
dělal, jako by spal spr. dělal se	265
slovesa ze jmen; seskupiti	266
genit. partitiv., dotyku, odluky	267
Příslovce: nesklonné; chyba skloňovat	268
zezdola; nazpamět; nazhlas	269
živý obsah neutloukati v příslov. zkamenělinu	270
Předložky: neklásti zbytečně	271
o neděli, o ponděli — v neděli, ve svátek	272
o poledni, polednách (nepřesně) — v pole- dne (přesně)	273
matka pláče o — pro syna, po synu	274
znejmilejší; předl. na hyne	275
kalendář pro rok; po zádech; na uši	276
zebe v ruce; v příčině; okolo — vedle	277
Spojky: a — i, kdy která	278
nepěkné: i já; takže, protože	279
lilili; nežli — než; pakli	280
Citoslovce: každá samohláska	281
ano: a — no, nikoli: a ono	282
Negace: odkud česká zvláštnost	283
aby někdo — nikdo neřekl; nepříkladný, neskorý	284
aniž za nehet; nic neztratil; neví to	285
zbytečný genit., nepřetěžovat	286